

درس ششم امویان بر مسند قدرت

۱- وضعیت امویان در دوران جاهلیت را شرح دهید؟

امویان (بنی امیه)، از خاندان های قدرتمند و پُر نفوذ قبیله قریش در عصر جاهلیت به شمار می رفتند. این خاندان از طریق تجارت و اداره برخی از مناصب کعبه، ثروت فراوانی اندوخته بودند.

۲- برخورد امویان در برابر دعوت به اسلام چگونه بود؟

پس از بعثت پیامبر، بنی امیه با سرسختی تمام در برابر دعوت به اسلام، ایستادگی کردند و سران آنان یعنی ابوجهل و ابوسفیان، رهبری سیاسی نظامی قریش را علیه مسلمانان به دست گرفتند. خاندان بنی امیه پس از فتح مکه، به ظاهر مسلمان شدند.

۳- نقش امویان در دوران خلافت ابوبکر و عمر را توضیح دهید؟

امویان در دوران خلافت ابوبکر و عمر فعالانه مشارکت کردند؛ از جمله دو پسر ابوسفیان به نام های یزید و معاویه، فرماندهی بخشی از سپاه اعراب مسلمان را در جریان فتح منطقه شام به عهده گرفتند و سپس یکی پس از دیگری، از سوی عمر به حکومت این منطقه مهم منصوب شدند.

۴- جایگاه امویان در دوران خلافت عثمان را شرح دهید؟

در خلافت عثمان که خود از خاندان بنی امیه بود، نفوذ و قدرت امویان بسیار افزایش یافت و حکومت شهرهای مهم و فرماندهی سپاه را برای ادامه فتوحات در اختیار گرفتند.

۵- برخورد امویان با امام علی(ع) در دوران خلافت چه بود؟

پس از عثمان، بیشتر سران بنی امیه از بیعت با علی علیه السلام خودداری و با آن حضرت به مخالفت پرداختند. امویان که نقش مهمی در ایجاد جنگ جمل داشتند، پس از شکست در این جنگ، به معاویه در شام پیوستند و با تمام قوا از او در جنگ صفین پشتیبانی کردند.

۶- چگونگی بنیانگذاری خلافت اموی را بیان نمایید.

خلافت اموی توسط معاویه پسر ابوسفیان بنیان نهاده شد. او در زمان عمر به حکومت شام منصوب شد و با وجود اعتراض و مخالفت برخی از مسلمانان تا زمان خلافت علی علیه السلام در این مقام باقی ماند. حکومت طولانی مدت وی بر منطقه شام، این منطقه را تبدیل به پایگاهی مناسب و مطمئن برای قدرت طلبی و ثروت اندوزی بنی امیه ساخت.

۷- معاویه برای به دست آوردن خلافت از چه روش هایی استفاده نمود؟

معاویه در طی این مدت با فریب کاری و تبلیغات فراوان پشتیبانی کامل مردم شام را نسبت به خود و خاندانش جلب کرد. از این رو، شامیان در جریان شورش معاویه بر امام علی و امام حسن علیه السلام، از امویان طرفداری کردند. معاویه برای رسیدن به اهداف قدرت طلبانه ای که در سر داشت، خود را خون خواه و وارث حقیقی عثمان، خلیفه سوم معرفی می نمود. او، همچنین با وعده حکومت شهرها و مناطق مختلف و بذل و بخشش فراوان از بیت المال، عده ای از سیاست مداران زیرک و جاه طلب مانند عمروعاص و مُعَیْره بن شُعَیبه را به خدمت گرفت. با خُدعه عمروعاص بود که معاویه از شکست حتمی در جنگ صفین نجات پیدا کرد.

۸- پس از شهادت امام علی(ع) چه کسانی با امام حسن(ع) و چه کسانی با معاویه بیعت کردند؟ معاویه چه اقدامی انجام داد؟

پس از شهادت حضرت علی علیه السلام (۲۱ رمضان سال ۴۰ ق.) گروهی از مردم کوفه با امام حسن علیه السلام به عنوان خلیفه بیعت کردند. معاویه نیز در شام خود را خلیفه و امیرالمؤمنین خواند و از مردم آنجا بیعت گرفت.

۹- امام حسن مجتبی(ع) برای مقابله با معاویه چه اقدامی انجام داد و نتیجه چه شد؟

امام به منظور مقابله با دشمن، همراه با سپاهی که فرماندهی آن را قیس بن سعد بن عباده انصاری به عهده داشت از کوفه خارج شد و در جایی موسوم به ساباط اردو زد. دسیسه‌های معاویه برای خریدن یا جدا کردن فرماندهان و بزرگان سپاه کوفه از آن حضرت، موجب ایجاد آشفتگی در سپاه ایشان شد و حتی امام حسن علیه السلام مورد سوء قصد یکی از سپاهیان قرار گرفت. در چنین اوضاعی که اعتماد امام نسبت به کوفیان سلب شده بود، آن حضرت برای جلوگیری از ریختن خون مسلمانان، با شرایطی خلافت را به معاویه واگذار کرد.

۱۰- بنیانگذار خلافت اموی کیست؟ امویان چند خلیفه بودند و به چند شاخه تقسیم شده بود؟

با به خلافت رسیدن معاویه، دوران خلفای نخستین به پایان رسید و خلافت اموی آغاز شد. در دوران خلافت امویان، ۱۴ نفر از اعضای خاندان بنی امیه از دو شاخه سفیانی و مروانی یکی پس از دیگری بر مسند قدرت نشستند.

۱۱- فتح اسپانیا (اندلس) در زمان امویان توسط چه کسی صورت گرفت و چه نتیجه ای داشت؟

فتح اسپانیا (اندلس) به دست سردارانی چون طارق بن زیاد و موسی بن نصیر بودند. سپاهیان اسلام حتی مناطقی از جنوب فرانسه را تصرف کردند، اما سرانجام در نبردی بزرگ از مسیحیان شکست خوردند و به اسپانیا عقب نشستند.

۱۲- نتیجه جنگ‌های رومیان و مسلمانان در زمان خلافت امویان چه بود؟

در زمان امویان، درگیری و جنگ‌های زیادی میان مسلمانان و سپاه امپراتوری روم شرقی اتفاق افتاد. حتی سپاهیان مسلمان چندین بار شهر قسطنطنیه، پایتخت امپراتوری روم را از زمین و دریا محاصر کردند، اما موفق به فتح آن شهر نشدند.

۱۳- هدف امویان توسط از تأسیس نیروی دریایی چه بود؟

یکی از اقدام‌های برجسته امویان تأسیس نیروی دریایی و توسعه فتوحات در دریا بود. معاویه به هدف فتح جزایر دریای مدیترانه و پایان دادن به حاکمیت مطلق رومیان بر آن آب‌های مدیترانه، اقدام به تأسیس نیروی دریایی کرد.

۱۴- ویژگی‌های عصر اموی را بنویسید.

مهم‌ترین تحولی که با خلافت خاندان اموی پدید آمد، فاصله گرفتن حکومت از اصول و ارزش‌های انسانی و اخلاقی مورد تأکید قرآن و پیامبر اسلام؛ تبدیل خلافت دینی به سلطنت و بازگشت به فرهنگ و ارزش‌های عصر جاهلیت بود.

۱۵- نشانه‌ها و آثار تحول در دوره خلافت اموی را بیان نمایید.

۱- استفاده از زور در کسب و حفظ قدرت

۲- موروثی شدن خلافت

۳- قومیت‌گرایی و تشدید تعصبات قبیله‌ای

۴- تبعیض و نابرابری اقتصادی

۱۶- کدام خلیفه برخلاف خلفای پیش از خود، با زور و غلبه نظامی، زمام امور را به دست گرفت؟

معاویه

۱۷- امویان برای گرفتن بیعت از چه روشی استفاده می‌کردند؟

در زمان امویان، شیوه اخذ بیعت توأم با تهدید و اجبار بود. بدین گونه که ابتدا بزرگان خاندان اموی و سپس فرماندهان نظامی و امیران ولایات بیعت می‌کردند. پس از آن، امیر و والی هر منطقه از افراد صاحب نفوذ و دیگر مردمان تحت حکومت خود بیعت می‌گرفت و مخالفان را به جان و مال تهدید می‌کرد.

۱۸- روش امویان برای مقابله با مخالفان خود چه بود؟

حکومت بنی امیه همواره در برابر معترضان و مخالفان خود سیاست سرکوب و خشونت را دنبال می‌کرد. حتی معاویه که خود را سیاستمداری اهل مدارا و مسالمت جو نشان می‌داد، انتقاد و اعتراض برخی از شیعیان مانند حُجْر بن عَدی و عمرو بن حَمِق را تحمل نکرد و دستور به قتل آنان داد. بیشتر صاحب منصبان سیاسی و نظامی حکومت اموی به ویژه حاکمان شهرها و مناطق مختلف قلمرو خلافت، افرادی خشن و خونریز بودند. حجاج بن یوسف ثقفی از مشهورترین این افراد بود.

۱۹- معاویه با تعیین، نخستین گام را در جهت موروثی کردن خلافت برداشت.

پسر خود، یزید به ولیعهدی

۲۰- به گمان عده ای از مورخان، معاویه در اتخاذ موروثی کردن خلافت، تحت تأثیر سنت چه کسانی قرار داشت؟

سنت سیاسی پادشاهان ایران باستان

۲۱- چه عاملی موجب ایجاد دودستگی و زمینه ساز اختلاف و رقابتی درون خلافت امویان شد؟

برخی از خلفای اموی، همزمان برای دو پسر خود به عنوان ولیعهد بیعت می گرفتند. این اقدام موجب ایجاد دودستگی و زمینه ساز اختلاف و رقابتی شد که از درون خلافت امویان را تضعیف کرد.

۲۲- چرا امویان در مرتبه اول خاندان و قبیله خود یعنی بنی امیه و قریش را بر دیگر خاندان ها و قبیله ها برتری بخشیدند؟

زیرا امویان که به پیوندهای قبیله ای و قومی اهمیت زیادی می دادند.

۲۳- موالی چه کسانی بودند؟

در زمان حکومت آنان، مسلمانان غیرعرب که موالی نامیده می شدند، موقعیت اجتماعی پایین تری نسبت به اعراب مسلمان داشتند و از برخی حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خود محروم بودند. موالی اجازه نداشتند که منصب های سیاسی، نظامی و قضایی، مانند حکومت شهرها و ولایات، فرماندهی سپاه و قضاوت را بر عهده گیرند.

۲۴- عرب گرایی امویان چه نتایجی داشت؟

عرب گرایی امویان و تحقیر و تبعیض هایی که نسبت به مسلمانان غیرعرب، به خصوص ایرانیان روا می داشتند، زمینه گرایش آنان را به مخالفان خلافت بنی امیه به خصوص اهل بیت پیامبر فراهم آورد. از این رو، موالی حضوری چشمگیر در قیام ها و شورش های ضد اموی مانند قیام مختار، قیام زید فرزند امام سجاد علیه السلام و شورش عبدالرحمان بن اشعث داشتند.

۲۵- چرا قومیت گرایی و تشدید تعصبات قبیله ای امویان فرصت مناسبی برای مخالفان آن حکومت فراهم آورد؟

در دوران خلفای بنی امیه، قبایل عرب به طور گسترده به سرزمین های خارج از شبه جزیره عربستان مهاجرت نموده و اختلاف و رقابت های قبیله ای را به این سرزمین ها منتقل کردند. امویان برای تحکیم سلطه سیاسی خود، به این اختلافات و دشمنی ها که ریشه در دوران جاهلیت داشت، دامن می زدند و از یک قبیله در برابر قبیله دیگر حمایت می کردند؛ اما گسترش رقابت ها و نزاع های قبیله ای سرانجام اوضاع قلمرو حکومت اموی را به ویژه در خراسان آشفته کرد و فرصت مناسبی برای مخالفان آن حکومت فراهم آورد.

۲۶- منابع درآمد امویان را نام ببرید؟

منابع عمده درآمد امویان را جزیه، خراج و منافع حاصل از فتح سرزمین های جدید، تشکیل می داد.

۲۷- روش خلفای اموی در توزیع درآمدها چگونه بود؟

خلفای اموی بیت المال مسلمانان را همچون خزانه شخصی تلقی می کردند و در توزیع درآمدهای عمومی، بیشتر منافع شخصی، خاندانی، قبیله ای و قومی خود را در نظر داشتند. برای مثال، آنها امویان شیوه توزیع مساوی عطایا میان مسلمانان را که علی علیه السلام بنا نهاده بود، تغییر دادند و سهم به مراتب کمتری برای مسلمانان غیرعرب یا موالی در نظر گرفتند. همچنین در زمان برخی از خلفای اموی برای جبران کمبود مالی، از نومسلمانان در خراسان و جاهای دیگر جزیه گرفته شد.

۲۸- معاویه و برخی از طرفداران او، برای آنکه مردم حکومت امویان را بپذیرند و در برابر آن مقاومت نکنند، از چه روشی استفاده می کردند؟

به ترویج تفکر جبرگرایی پرداختند.

۲۹- تفکر جبرگرایی امویان به چه معناست؟

بر اساس این فکر، تمامی آنچه برای انسان ها و جوامع رخ می دهد، خواست و تقدیر الهی است و هیچ گریزی از آن نیست. در واقع امویان می خواستند چنین القاء کنند که فرمانروایی آنان و اقداماتی که انجام می دهند، تقدیر خداوند است و نباید در مقابل تقدیر الهی ایستاد.

۳۰- هشتمین خلیفه امویان چه کسی بود؟

عمر بن عبدالعزیز

۳۱- اقدامات عمر بن عبدالعزیز را بنویسید؟

تصمیم گرفت که به کتاب خدا و سنت پیامبر عمل نماید. از این رو، اقدام به تغییر و اصلاحاتی کرد؛ از جمله دستور داد که فتوحات متوقف گردد و از نومسلمانان جزیه گرفته نشود. او همچنین دشنام گویی و اهانت به علی علیه السلام را که معاویه به اجبار رسم کرده بود، منع نمود.

۳۲- چرا اقدام های عمر بن عبدالعزیز موجب تغییر مهم و تحول پایداری در سیاست امویان نشد؟

زیرا دوران خلافت عمر بن عبدالعزیز کوتاه بود و خلفای بعدی، سیاست او را کنار نهادند.

۳۳- مخالفان امویان بیشتر در چه مناطقی بودند و از چه گروه‌هایی تشکیل شده بود؟

در سرتاسر دوران خلافت بنی امیه، مناطق مختلف جهان اسلام به ویژه عراق، حجاز (مکه و مدینه) و ایران صحنه مبارزه و جنبش های اعتراضی مخالفان حکومت اموی بود. شیعیان و پیروان علی علیه السلام که به علویان معروف بودند به همراه موالی و خوارج سه گروه بزرگ مخالفان امویان را تشکیل می دادند.

۳۴- مهمترین نتیجه‌های حرکت‌های مخالف امویان چه بود؟

این حرکت‌ها اگرچه با بی رحمی و خشونت زیاد امویان سرکوب شد، اما ماهیت واقعی خلافت خاندان بنی‌امیه را برای بسیاری از مسلمانان آشکار کرد و زمینه ساز انحطاط و ضعف حکومت آنان گردید.

۳۵- به گواه بسیاری از مورخان و محققانی که درباره تاریخ اسلام کدام نهضت رویدادی عظیم و سرنوشت ساز نه تنها در تاریخ اسلام، بلکه در تاریخ بشر است؟

نهضت عاشورا و شهادت امام حسین علیه‌السلام و ۷۲ تن از یاران با وفایش در صحرای کربلا

۳۶- مهم‌ترین نتیجه‌ی نهضت امام حسین(ع) چه بود؟

این واقعه حماسی، تأثیر فکری، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی بسزایی بر جوامع مسلمان، مخصوصاً شیعیان و حتی ملت‌های غیرمسلمان نهاده است.

۳۷-جانشین امام حسین(ع) چه بود؟

امام سجاد علیه‌السلام

۳۸- دوره امامت کدام امام یکی از سخت‌ترین دوران برای اهل بیت و شیعیان بود؟

امام سجاد علیه‌السلام

۳۹- فعالیت‌های امام سجاد(ع) را بنویسید.

چهارمین امام شیعه، ضمن زنده نگهداشتن نام امام حسین علیه‌السلام، به بیان اهداف قیام کربلا پرداخت. ایشان همچنین با جلوگیری از ورود پیروان مکتب اهل بیت به درگیری‌های بی حاصل و کم فایده، به صورت مدبرانه ای مانع نابودی نیروهای شیعی شد. آن حضرت به انجام عبادت‌های طاقت فرسا و خواندن دعاها و مناجات عرفانی مشهور است. ایشان همچنین نقش تعیین کننده ای در عرضه تعالیم اسلامی در مدینه داشت.

۴۰- مهم‌ترین فعالیت‌های امامان شیعه پس از امام سجاد(ع) در چه زمینه‌هایی بود؟

پس از امام سجاد علیه السلام، امامان شیعه، عمده کوشش خود را بر ترویج مکتب اهل بیت، مبارزه با جریان های فکری منحرف و تربیت شاگردان توانمند متمرکز کردند. از این رو، امام محمد باقر (۵۷ - ۱۱۴ ق) و امام جعفر صادق (۸۳-۱۴۸ق) علیهما‌السلام، با بهره گیری از شرایطی که پدید آمد، نهضت علمی وسیعی را سامان دادند.ایشان شاگردان زیادی را در معارف دینی مانند فقه، حدیث و تفسیر تربیت و حقیقت مذهب تشیع را تبیین کردند. نهضت علمی این دو امام چنان گسترده و غنی بود که پیشوایان فکری و پیروان مذاهب اسلامی و غیراسلامی را نیز تحت تأثیر قرار می داد و به جلسه درس آنان می کشاند.

۴۱- عباسیان چه کسانی بودند؟

عباسیان یا بنی عباس منسوب به عباس بن عبدالمطلب، عموی پیامبر هستند.

۴۲- چگونگی شروع فعالیت عباسیان را بنویسید؟

با اوج گیری مخالفت و مبارزه با حکومت اموی در اوایل قرن دوم هجری، خاندان عباسی شبکه منظمی از داعیان (مبلغان) را به وجود آوردند که به صورت سری فعالیت می کردند. این داعیان کانون فعالیت های خود را مناطق دور از مرکز خلافت به خصوص خراسان که گرفتار درگیری های قبیله های مهاجر عرب بود، قرار دادند. تبلیغات داعیان عباسی بسیار زیرکانه و حساب شده بود.

۴۳- روش فعالیت داعیان عباسی چگونه بود؟

آنان نخست، معایب حکومت بنی امیه و ظلم و ستمی را که امویان نسبت به اهل بیت پیامبر مرتکب شده بودند، بیان می کردند و سپس بدون اسم بردن از فرد خاصی، مردم را به حکومت «آل محمد» فرا می خواندند. دعوت به آل محمد از یک سو باعث می شد که شیعیان و طرفداران اهل بیت جذب جنبش شوند و از سوی دیگر ماهیت رهبر واقعی جنبش مشخص نشود و از تعقیب و مجازات در امان بماند.

۴۴- از چه زمانی فعالیت شبکه تبلیغاتی عباسیان به طرز چشمگیری افزایش یافت؟

پس از مرگ هشام بن عبدالملک (۱۲۵ق) و تشدید اختلاف و نزاع در خاندان بنی امیه

۴۵- سیاه جامگان چه کسانی بودند و رهبر آن‌ها چه کسی بود؟

ابومسلم، سرانجام به فرمان رهبر جنبش عباسی هواداران نهضت را فراخواند و سپاهی تشکیل داد. افراد این سپاه که شامل مسلمانان ایرانی و عرب ساکن خراسان بودند، پرچم‌های سیاه را که نشان عباسیان بود، برافراشتند و به سیاه‌جامگان مشهور شدند.

۴۶- اقدامات ابومسلم خراسانی را بنویسید.

ابومسلم با شکست عاملان اموی و فتح شهرهای مختلف خراسان و برخی نواحی دیگر، وارد کوفه شد و ابوالعباس سفاح، از خاندان عباسی را به خلافت برداشت (۱۳۲ق). ابومسلم سپس بقایای نیروهای طرفدار خلافت بنی امیه را در هم کوبید و مروان آخرین خلیفه اموی را به همراه بسیاری از اعضای خاندان او از میان برداشت.

۴۷- چگونگی تشکیل حکومت امویان آندلس را توضیح دهید؟

پس از سقوط خلافت اموی، یکی از نوادگان هشام بن عبدالملک، به نام عبدالرحمان بن معاویه به شمال آفریقا فرار کرد. او سرانجام موفق شد، شهر قرطبه در آندلس را تصرف و حکومت امویان را در آنجا پایه ریزی کند (۱۳۸ق). خاندان اموی با سرکوب شورش‌های داخلی و دفع حملات مسیحیان تا سال ۴۲۲ق، به صورت مستقل از خلافت عباسیان، بر سرزمین آندلس حکومت کردند.

۴۸- سرانجام امویان آندلس چه بود؟

پس از آن دوران حکومت ملوک الطوایف شروع شد و تا سقوط فرمانروایی مسلمانان در آن سرزمین توسط مسیحیان ادامه یافت (۸۹۸ق).

۴۹- دوران حکومت چه کسانی در اندلس با شکوفایی اقتصادی و پیشرفت‌های شگرف علمی و تمدنی همراه بود؟

دوران حکومت مسلمانان در اندلس

۵۰- وضعیت اقتصادی حکومت مسلمانان در آندلس را توضیح دهید؟

اسپانیای مسلمان در مجموع سرزمین ثروتمندی بود که شهرهایی بزرگ، آباد و پرجمعیت داشت. پیرامون این شهرها را ناحیه روستایی در بر می‌گرفت که ساکنان آن در رفاه و خوشبختی زندگی می‌کردند و دارای مزارع سرسبز، گله‌های بزرگ و کوچک دام، وسایل خوب و حیوانات بارکش بودند.

شهرهای اندلس همچنین مراکز اقتصادی مهمی به شمار می‌رفتند و بازارها و کارگاه‌های صنعتی متعددی را در خود جای داده بودند. بازرگانی داخلی و خارجی در مسیرهای زمینی و دریایی رونق چشمگیری داشت و بازرگانان اندلسی ارتباط تجاری گسترده‌ای را با سرزمین‌های حوزه دریای مدیترانه و دیگر مناطق دور و نزدیک تر برقرار کرده بودند.

۵۱- برجسته‌ترین میراث اسلامی اندلس در چه زمینه‌ای تجلی یافت؟

عرصه علم و اندیشه

۵۲- مسلمانان اندلس بیشتر در چه زمینه پیشرفت کرده بودند؟

تفسیر، حدیث، فقه، کلام، ادبیات، پزشکی، داروسازی، گیاه‌شناسی، ریاضیات، نجوم و مهم‌تر از همه فلسفه

۵۳- دو شاهکار معماری جهان اسلام در اندلس را بنویسید.

مسجد جامع قرطبه و کاخ الحمراء غرناطه، دو شاهکار معماری جهان اسلام به شمار می‌روند.